

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Страхування»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – **«ФІНАНСОВА НАДІЙНІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ»**

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 25.06.2024 № 23

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Виганяйло С.М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент Савицька М.Є.
2. Доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Сумського національного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент Самошкіна І.Д.

План лекції

1. Поняття фінансової стійкості страховика.
2. Оцінка платоспроможності страхової компанії.
3. Страхові резерви.
4. Інвестиційна політика страховика.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 86/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
7. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку та правил обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, що може бути заподіяною третім особам : Постанова КМУ від 09.09.2002 р. № 944. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-%D0%BF>.
9. Про затвердження Порядку та правил проведення обов'язкового

страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяною третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї : Постанова КМУ від 29.03.2002 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF#Text>.

10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 02.09.2012 р. № 4391-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>.

11. Про затвердження порядку та правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків : Постанова КМУ від 23.04.2003 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2003-%D0%BF#Text>.

12. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

13. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

Основна

1. Сосновська О.О. Страхування: навчальний посібник. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39294/1/O_Sosnovska_NP_Strahovanie_2021_FITU.pdf.

2. Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / [Є.О. Харитонов, О.І. Сафончик, О.С. Адамова та ін.]. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12593/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1

[%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y.](#)

3. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4)

[Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4](#)

4. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування: навч. посіб.: Львів: «Магнолія 2006», 2014. 328 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%A1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%90..pdf>.

5. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О., Аберніхіна І.Г. Страховий менеджмент: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300 с. URL: http://195.24.133.161/file/sokirinska_strahoviy_menedzhment.pdf.

6. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 544 с.

7. Пацурія Н.Б., Войцеховська І.М., Головачова А.С. Правове регулювання у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії і практики : монографія, К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22963/1/N_Patsuriia_I_Voitsekhovska_N_Golovachova_FPMV.pdf.

8. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін. ; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. 2-ге вид., із змінами. Х. : Право, 2014. 400 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/284>.

Додаткова

9. Аберніхіна І.Г., Сокиринська І.Г. Фінанси страхових організацій : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2019. 198 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/finansi_strahovih_organizatsiy_navchalniy_posibnik_dlya_sayta.pdf.

10. Білоус Н.М. Корпоративні стратегії управління стійкістю страхових

компаній : монографія. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 234 с.

11. Форманюк В.І. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 20. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1>.

12. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

13. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

14. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

15. <http://uainsur.com> – Ліга страхових організацій України: офіційний сайт.

16. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

17. <https://forinsurer.com> – Форіншурер – журнал про страхування в Україні.

18. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

19. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

20. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Поняття фінансової стійкості страховика

Фінансову стійкість страховика, зазвичай, оцінюють за низкою показників, граничні величини яких законодавчо встановлені окремо для компаній зі страхування життя та ризикового страхування. Під фінансовою стійкістю страховика розуміють постійну збалансованість, або перевищення його доходів над витратами. Фактори, що забезпечують фінансову стійкість страхової

компанії:

- достатній власний капітал;
- страхові резерви;
- позитивні результати інвестиційної політики;
- надійна система перестрахування;
- ефективна тарифна політика.

Страховик, як суб'єкт підприємницької діяльності, повинен забезпечити собі страховий захист у формі страхового фонду. Фінансові ресурси, а саме: статутний фонд, гарантійний фонд, вільні та страхові резерви, складають страховий фонд страховика, що забезпечує фінансову надійність страхових операцій.

Вимоги щодо мінімального розміру статутного фонду страховика є законодавчо встановленими, оскільки його кошти є засобом для виконання зобов'язань перед страхувальниками при сформованих в недостатньому обсязі страхових резервах. Закон України «Про страхування» визначає поняття «гарантійний фонд», до якого належать додатковий та резервний капітал, що створюються за рахунок прибутку страховика, а також сума нерозподіленого прибутку.

За рахунок нерозподіленого прибутку страховики можуть створювати вільні резерви для покриття непередбачуваних витрат за рахунок власних коштів. Вільні резерви – це частина власних коштів страховика, зарезервована з метою додаткового забезпечення його платоспроможності.

Усі джерела коштів страховика поділяються на залучені та власні.

Заснування страховика супроводжується утворенням статутного капіталу. Його джерелами, залежно від організаційно-правової форми страхової діяльності, можуть виступати: акціонерний капітал, внески членів товариств взаємного страхування, бюджетні кошти, кошти держави, довгостроковий кредит, внески приватних осіб.

Основним джерелом фінансових ресурсів страховика є залучені кошти – обсяг страхових премій за договорами страхування (страховий фонд), рух і розподіл якого зумовлений специфікою страхування та особливостями

діяльності страховика як суб'єкта господарювання.

Найбільшу частину страхового фонду (70%–90%) страховик використовує для здійснення виплати страхового відшкодування. Таким чином, для здійснення своєї діяльності та досягнення фінансової стійкості страховику необхідно мати достатній обсяг фінансових ресурсів, але при цьому – мати змогу виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками. Отже, до ознак фінансової стійкості страхової компанії доцільно віднести наступні складові: наявність достатніх фінансових ресурсів для розвитку страховика як суб'єкта ринку і його платоспроможність.

2. Оцінка платоспроможності страхової компанії

Проблема визначення платоспроможності страхової компанії являє собою одну із найважливіших проблем як для окремої компанії, так і для розвитку всієї страхової галузі.

Платоспроможність страхової компанії – це можливість вчасно і в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями, здатність у будь-який час виконувати зобов'язання перед страхувальниками.

Платоспроможність страховика означає, що вартість його активів перевищує вартість його зобов'язань або дорівнює їй. Обсяг і структура активів – основний індикатор фінансового здоров'я і платоспроможності страхової компанії – це кошти страховика, які інвестовані у цінні папери, нерухомість, рахунки і депозити у банках. Їхнім джерелом є пасиви – статутний і резервний капітал, технічні резерви, прибуток. Отже, платоспроможність – це основний показник діяльності страховика для страхувальника, оскільки укладаючи договір страхування, він розраховує на отримання страхового відшкодування в разі понесення збитків, викликаних страховим випадком.

Платоспроможність страховика залежить від достатності розміру сформованих страхових резервів. Але зважаючи на нерівномірність розподілу страхових випадків у часі, активи страховика повинні враховувати вільні від будь-яких зобов'язань кошти, достатні для виконання зобов'язань за позовами у

випадку недостатності коштів страхових резервів. Ця частина власних коштів має назву маржі платоспроможності і визначається як частина активів страховика, не зв'язана з будь-якими його зобов'язаннями.

У багатьох країнах маржа платоспроможності використовується органами страхового нагляду для визначення фінансової стійкості страховика. Тому розрізняють «фактичну маржу платоспроможності» (АМ) та її мінімальне значення – «потрібну маржу платоспроможності» (КМ).

Маржа платоспроможності встановлює певний рівень, вихід за який викликає регулюючі дії з боку органу страхового нагляду. Обсяг маржі платоспроможності повинен забезпечувати високу ймовірність того, що страховик здатен виконувати свої зобов'язання протягом визначеного часу.

Гарантом платоспроможності страховиків є відповідні зобов'язанням страхові резерви і власний капітал. Формування зобов'язань страховика суттєво відрізняється від аналогічного процесу, що здійснюється іншими суб'єктами господарювання. Страховик закріплений договором і виражений страховою сумою зобов'язання перед кожним страхувальником. Але враховуючи імовірнісний характер настання страхових випадків, сукупні зобов'язання страховика визначаються тією частиною страхових премій, що призначені для виплат (нетто-премії). Кількість премій і страхових зобов'язань страховика визначається структурою та величиною страхового тарифу, який є основним елементом платоспроможності страховика. Страховий тариф дає можливість сформувати страховий фонд у достатніх розмірах і забезпечити прибуток, який буде прямо збільшувати власні кошти страховика шляхом збільшення статутного капіталу чи інших фондів, що створюються з прибутку в процесі його розподілу, або шляхом залучення коштів юридичних і фізичних осіб, які зацікавлені в отриманні доходу на вкладений капітал. Регулювання тарифних ставок – один із основних чинників забезпечення платоспроможності страховика.

Важливим компонентом фінансової стійкості страхових компаній є ступінь їх ліквідності, зниження якого – перша ознака погіршення фінансової стабільності і в подальшому може призвести до неплатоспроможності

страховика.

Фінансова стійкість страховика багато в чому визначається диверсифікацією страхового й інвестиційного портфелів.

Забезпечення платоспроможності страховиків контролюється Законом України «Про страхування», який зобов'язує їх дотримуватись таких умов:

- наявності сплаченого статутного фонду та наявності гарантійного фонду;
- створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань;
- перевищення фактичного запасу платоспроможності над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

На будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності. Відповідно до статті 30 Закону України «Про страхування» нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює страхування життя, на будь-яку дату дорівнює величині, що визначається шляхом множення загальної величини резерву довгострокових зобов'язань (математичного резерву) на 0,05.

Якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10% від суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних та страхових резервів, то страховик зобов'язаний укласти договір перестрахування. Страховики, які взяли на себе страхові зобов'язання в обсягах, що перевищують можливість їх виконання за рахунок власних активів, повинні перестрахувати ризик їх виконання у перестраховиків резидентів або нерезидентів.

3. Страхові резерви

З метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування страховиками створюються страхові резерви залежно від видів страхування (перестрахування). Страхові резерви – це виплати, відкладені до запитання, що не мають конкретного строку виконання. За своєю суттю страхові резерви є одночасно зобов'язаннями страховика, невиконаними на даний момент

за укладеними ним зі страхувальниками договорами страхування. Важливим є те, що обсяг страхових резервів повинен повністю покривати обсяг майбутніх виплат за діючими договорами страхування. Визначення розміру страхових резервів здійснюється на основі детального аналізу операцій страховика та математичних розрахунків.

Страховики здійснюють відрахування у страхові резерви відповідно до встановлених нормативів, передбачених при розрахунку тарифних ставок за видами страхування і затверджених страховими компаніями у порядку, визначеному в засновницьких документах страховика.

Страхові резерви поділяються на технічні резерви і резерви із страхування життя (математичні резерви).

Стаття 31 Закону України «Про страхування» зобов'язує вести облік договорів страхування і вимог (заяв) страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування за формою, встановленою уповноваженим органом, що забезпечує отримання інформації, необхідної для врахування при формуванні страхових резервів.

4. Інвестиційна політика страховика

Страхові компанії посідають особливе місце щодо забезпечення інвестиційного процесу. З одного боку, вони самі здійснюють інвестиційну діяльність, мобілізуючи частину коштів юридичних і фізичних осіб та спрямовуючи їх у різні види інвестицій. З іншого боку, страховики виступають гарантом убезпечення від збитків для інших інвесторів шляхом здійснення страхових операцій за видами страхування, що гарантують вітчизняним та зарубіжним інвесторам повернення вкладених коштів або відшкодування недотриманого доходу при настанні різних несприятливих подій, що призвели до втрати всіх чи частини інвестованих сум.

Здійснення страховиками інвестиційної діяльності стає можливим зважаючи на особливості перерозподілу коштів методом страхування. Специфіка договору страхування дає можливість страховику протягом певного

періоду часу розпоряджатися коштами, отриманими від страхувальників, інвестуючи їх у різні сфери. Крім залучених ресурсів, страхові компанії мають у своєму розпорядженні власні кошти, які також викорис товуються ними в інвестиційних цілях.

Страхові компанії вважаються одними з найбільших інвестиційних інститутів у світі. Міжнародний досвід свідчить, що в країнах з розвиненим ринком страхові компанії, діючи під контролем держави, відіграють роль потенційних внутрішніх інвесторів в економіку як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. В Україні інвестиційні можливості страхових компаній є недостатніми, переважно через нерозвиненість фондового ринку та недовіру населення та суб'єктів господарювання до довгострокових інвестицій.

При здійсненні страховиками інвестиційної діяльності особливу роль відіграють резерви зі страхування життя, бо для цієї підгалузі страхування є характерними тривалий строк дії договорів і настання зобов'язань із виплат страхового забезпечення в основній частині лише після закінчення договору страхування або в інші раніше обумовлені строки, звичайно віднесені на значний час від початку сплати страхових премій. Це дає змогу інвестувати певну частину резервів зі страхування життя у довгострокові проекти. І чим на більший строк укладені договори, тим більш довгостроковими можуть бути інвестиції. Таким чином, кошти резервів зі страхування життя є основним і найважливішим джерелом інвестицій страхових компаній, про що свідчить і досвід зарубіжних країн, де основна частина страхових інвестицій здійснюється за рахунок коштів, які надходять зі страхування життя.

З огляду на це, для підвищення ролі страхування в інвестиційному процесі України, необхідно розвивати вітчизняний ринок довгострокового страхування життя. Ураховуючи те, що в Україні законодавчо дозволено страховим компаніям зі страхування життя здійснювати лише кредитування страхувальників-фізичних осіб, доцільною є постановка питання використання потенціалу ринку страхування життя на кредитування юридичних осіб та внесення відповідних змін до страхового законодавства України й приведення його у відповідність до міжнародних норм щодо залучення фінансових ресурсів

компаній зі страхування життя в інвестиційний процес. Зокрема, актуальним є запровадження досвіду європейських країн (Німеччини, Франції, Чехії, Польщі) зі зменшення бази оподаткування доходів роботодавців і працівників на суму, що дорівнює розміру страхових премій за договорами страхування життя. Такий підхід сприятиме розвитку страхування життя, оскільки є ефективнішим порівняно з механізмом податкового кредиту, визначеного Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб».

Ефективним джерелом залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів страхових компаній в інвестиційний процес на регіональному рівні можуть слугувати муніципальні облігації, до придбання яких слід залучати вітчизняних страховиків.

Кошти резервів, що формуються за договорами ризикового страхування, на відміну від страхування життя, можуть бути інвестовані у високоліквідні, короткострокові активи. Для розвитку ринку ризикового страхування, а отже, для підвищення величини страхових резервів, потрібно підвищувати довіру населення та суб'єктів господарювання до страхових компаній шляхом запровадження в Україні їх єдиного державного рейтингу з метою прозорості та відкритості інформації щодо діяльності страховиків. Це підвищить обізнаність та страхову культуру потенційних страхувальників та забезпечить функціонування на ринку фінансово стійких та надійних страховиків.